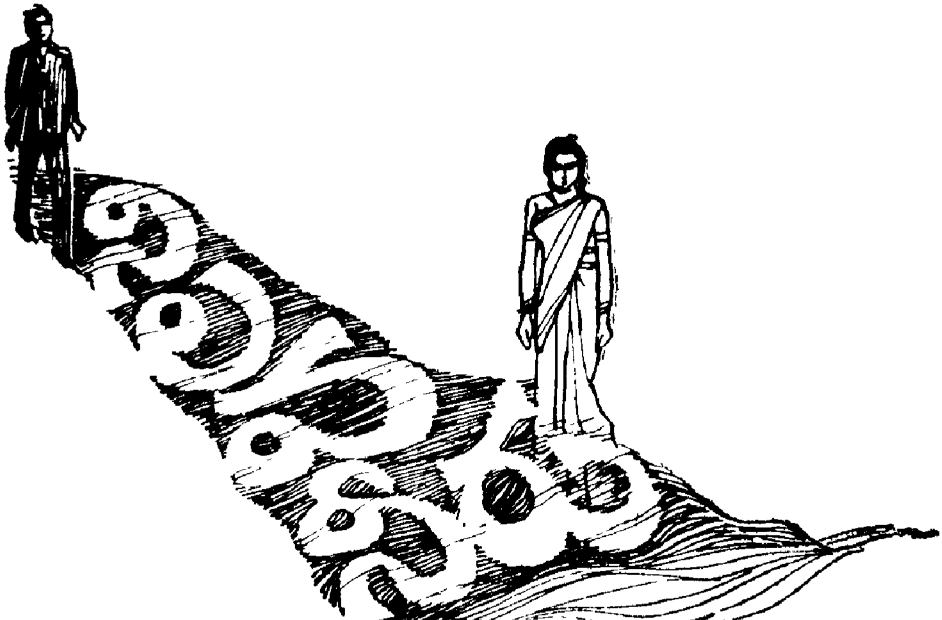

కొడవటిగంటి కుటుంబరావు

"వెళ్లొస్తానమ్మా!" అన్నాడు శ్రీరాములు ట్రంకుపెట్టె పట్టుకుని. సీతారామమ్మగారికి కాస్త కంట తడి పెట్టుకోవటం శుభమని తోచింది.

"ఇన్నాళ్ళు పెంచి, ఇన్ని ముచ్చట్లు చేసుకుని, చివరకు—" పైన ఆవిడకు మాటరాలేదు.

"వెళ్లొస్తా నాన్నా!" అన్నాడు శ్రీరాములు తండ్రి వంక తిరిగి.

"పదినిమిషాలకిందే బయలుదేర మన్నాను, వెళ్ళదలుచుకున్న తరవాత రైలువాళ్ళ కట్టుదిట్టాలను గౌరవించక పోతే ఏం లాభం?"

శ్రీరాములు మళ్ళీ తల్లిదగ్గిర శలవు పుచ్చుకున్నాడు. ఆవిడ కళ్ళొత్తుకుంటూ "ఇట్లా రాసిపెట్టిఉంటే ఆ మూడు పోచలూ ఎటా పడతె? ఎన్ని లగాలు పెట్టుకున్నా ఏదో అవాంతరం! పద్దెనిమిదేళ్ళవాడేమిటి, ఇంకా వడుగైనా కాక పోవట మేమిటని అంతా ఆశ్చర్యపడే వాళ్ళే! ఇంతకూ కనటం పెంచటం నావంతు—"

"సరేలే ఆ ముక్క ఎన్నిసార్లంటావు? ఈ ఆడవాళ్లు, రామరామ—" అని శ్రీరాములు అన్నగా రడ్డంవచ్చాడు తల్లికి. తమ్ముడు దత్తుపోవటం తన కేమాత్రమూ యిష్టం లేదని సూచించటానికి కుర్రవాడు ఆ రోజల్లా మొహం మటమట లాడిస్తూనే ఉన్నాడు.

"ఇహపదవోయ్, ఆలస్యం చెయ్యక?" అన్నాడు తండ్రి. శ్రీరాములు బయలుదేరాడు. తండ్రి కొడుకు ననుసరించాడు. వాకిట్లో శ్రీరాములు వదినెగారు ఎదురొచ్చింది. ఆ పిల్ల కిటువంటి విష

యాల్లో పట్టుదల జాస్తి.

శ్రీరాములు రైలెక్కి కూర్చున్నాడు. తండ్రి బయట నుంచుని కిటికీలోనించి అతనితో మాట్లాడుతున్నాడు. రైలు కదలటానికి ఇంకా అయిదారు నిమిషాల వ్యవధి ఉంది.

"అబ్బాయి, ఒక్క విషయం తెలుసుకో ; మీ అమ్మ నిన్ను వెంకటప్పయ్యగారి వంశం నిలబెట్టటానికి పంపుతున్నది, కాని నేను నీవంశం నిలబెట్టటానికి పంపుతున్నాను, నాకు దత్తతలో ఎన్నడూ నమ్మకంలేదు. నువ్వు కొద్దిపాటి మంత్రాలతో వెంకటప్పయ్యగారి కొడుకువైపోవు. చిన్న పిల్లలు చేసేబొమ్మల పెళ్ళికీ, ఈదత్తతకూ ఏమీ తేడాలేదు. కాని యిందువల్ల నీకు దారిద్ర్యనరకం తప్పుతుంది, నీకు భగవంతుడు తెలివి తేటలు ప్రసాదించాడు, కాని డబ్బు లేకపోతే నువ్వెందుకూ పనికిరావు. ఈ విధంగా డబ్బు సంపాదించటం లంజరకంతో సమానమని నేను నిరూపించ గలను. ఈ వేసవి కాలం రెండుమూడు నెల్లూ వారు నిన్ను పరీక్షించ దలుచుకున్నారు——నువ్వు వారిలో అతుకుతావో అతకవో చూతామని. నువ్వంతరాత్మను మూవత్తూ చంపుకుని లంజటక్కు లన్నీ వినియోగించి వారిమెప్పు సంపాదించు. వెళ్లిన క్షణం నించీ అందర్నీ వరసలు పెట్టి పిలు, ఒకరోజు కొంచెం వస్తాయిస్తేవా తరువాత నీతరంకాదు.

"ఇటువంటిపని నీచేత ఎందుకు చేయిస్తున్నానా అని నీకు సందేహం కలుగుతుందేమో! విను. ప్రస్తుత సాంఘిక, రాజకీయ ఆర్థికపరిస్థితుల్లో నీతిగా డబ్బు సంపాదించట మసంభవం—ముఖ్యంగా నీవంటి పుట్టుదరిద్రుడికి, ఈ పరిస్థితులు ఒక రోజులో మారేవికావు, ఒకడివల్లనయ్యే పనికాదు. కాదు కూడదు, నాకు నీతే ప్రధానమంటావా! మాడి చావడానికి సిద్ధపడు.

"నాకు చెడ్డపేరు రానేవచ్చింది. అస్తంతా చెడగొట్టానని, ఎందుచేత ? నేను నీతిగా సంఘసేవచేసే జీవించుదామని కంకణం కట్టుకోవటంచేత ? నేనింతకూ సంఘసేవ చేశాను. నాకు సంఘం పట్టెడన్నం పెట్టలేదు. నామనస్సు విరిగిపోయింది. నాకుసంఘసేవలో నమ్మకంపోలేదు. తద్వారా జీవించటంలో నమ్మకం పోయింది. నేనొక్క మహాపాతకం కూడా చేశాను లోకందృష్టిలో ? అదేమిటంటే పశువల్లే జీవించక మనిషల్లే జీవించాను. కటుకునేటందుకు మంచి గుడ్డా, ఇంట్లో మంచిదీపం, తినేటందుకు మంచి ఆహారం మొదలైనవి అత్యవసరమైన వాటిల్లో చేరిపోయినై. ఇవికాక ఇంకా యితర ఖర్చుకూడా చేశాను. అవన్నీ నాతత్వానికి అవసరమని ఇతర్లు ఊహించ లేకపోయినారు.

డబ్బుయొక్క విలువ ఖర్చు చెయ్యటంలోవుంది. ఖజానాలోనుంచి బయ

యువ

టికిరాని డబ్బు. చేతులు మారనిడబ్బు. మట్టితో సమానం. అది నీకువద్దు. రోగాలు మొదలైన యిక్కట్లకుమాత్రం అట్టే పెట్టుకొని మిగిలినడబ్బు ఖర్చు చేసెయ్యి నీ అవసరాలు వృద్ధిచేసికో. ఎంత మంచియింట్లో వుండగలవో అంత మంచి యిల్లు సంపాదించి—నీడబ్బును పట్టి. మూర్ఖులు విరివిగా డబ్బు ఖర్చుచేసే భాగ్యవంతుణ్ని చూసి కన్నుకుట్టి ఈర్ష్య పడతారు. డబ్బు ఖర్చుపెట్టే ధనికుడు లోకోపకారి. డబ్బు పేరబెట్టే కుచేలుడు సంఘద్రోహి. ఒక్కటిమాత్రం మర్చి పోకు. నీ మనస్సునూ శరీరాన్నీ ఆరోగ్యంగా అట్టేపెట్టని కర్చు ఒక్కదమ్మిడీ చెయ్యకు. పాపాలన్నిటికి మూలవిరాట్టు దారిద్ర్యం. దాన్ని తలతన్నిన మహా పాతకం. డబ్బు ఎట్లావాడుకోవాలో తెలియకపోవటం. నీకీవిషయాలన్ని కాలేజిలో చెప్పారనుకుంటాను.''

''చెప్పలేదు. నేను వాటినిగురించి ఆలోచించనూ లేదు. కాని ఆలోచించి నట్టే అర్థమౌతున్నది నువ్వు చెప్పే దంతా!''

''మంచిది. ఈ సమస్యలను గురించి మళ్ళా ఆలోచిస్తూ కూర్చోకు. వీటికోసం రెండు జీవితాలు వ్యర్థంకావటం నా కిష్టంలేదు. తెలిసిందా? ముందు వెంక టప్పయ్యగారి ఆస్తికి హక్కుదారుడివై, తరువాత ఆలోచించు. నా మతంలో ఏదైనా లోపమేవుంటే తరువాత సర్దు కోటం తప్పుగాదు. నేను లంబటక్కులవి చెప్పినమాట మరిచిపోయ్యేవు సుమా, జాగర్త. దానికింకో పేరులేదు. గత్యంతర మంత కన్నా లేదు!....వస్తా!''

శ్రీరాములు తండ్రి అకస్మాత్తుగా నిష్క్రమించాడు.

శ్రీరాము లంతవరకు ఆ పెట్టెలో యెక్కిన యితర ప్రయాణీకులను గురించి ఆలోచించలేదు. అతని శరీరం ఒక్కసారి జల్లుమన్నది. తండ్రితనతో రహస్యంగా నేమాట్లాడాడు. గాని అతని చెవిలో ఆయనమాట లింకా ప్రతిధ్వనిస్తుండటంచేత అతనికి బిగ్గరగా అరిచి మాట్లాడి నట్టుంది. ఎవరైనా తమ సంభాషణ విన్నారేమోననీ, విన్న చిహ్నలెవరి మొహాన్నైనా ఉన్నవేమోననీ అత నందరి మొహాలు పరికించి చూశాడు.

అతని పక్కనే కూర్చున్న ముసలి మనిషికి బహుశా చెముడే అయివుంటుంది. ఆవిడవల్ల యిబ్బంది లేదు. ఆవిడ పక్కన ముడుచుకుని పడుకున్న తలగుడ్డ మనిషి జాగ్రతావస్తలో లేదు. ఇంకా కొంచెం దూరంలో కూర్చున్న సాయబుగారూ బాబుగారూ నైజాం దేశస్తులు. చివర కూర్చుని ఏదో డ్రామా నాటక పుస్తకం బిగ్గరిగా పఠిస్తున్న కోమటి కిందటి శతాబ్దంనించీ ఆపనిలోనే నిమగ్నుడై ఉన్నట్టున్నాడు. పోతే....

ఈ సమయానికి సరిగా శ్రీరాములు దృష్టి ఆపిల్లమీద పడ్డది. వెంటనే అతను

దృష్టి అక్కణ్ణించి తిప్పేశాడు కాని వెన కటి ఆలోచన శాశ్వతంగా అంతరించి పోయింది.

అతనికి కొత్తగా అంకురిస్తున్న యౌవనం. అతని మనస్సులో స్త్రీకి అప్పుడప్పుడే స్థానం ఏర్పడుతున్నది. ఆడదాని సౌందర్యంచేత ఆకర్షించబడటం స్త్రీనిగురించి మధుర భావాలు కలగటం జరుగుతున్నది. ఆడదానిచే ఆకర్షించ బడటంలో అతని ప్రయత్నం దాదాపు ఏమీ లేదు. ఆభావాలు "ఇంతింతై వటు డింతయై" అన్నట్టు ప్రజ్వలించటాని కనుభవం సహాయం లేదు. అందుచేత ఆ భావాలు గడ్డు కాయలుగానే ఉంటుం డేవి

శ్రీరాములుకు స్త్రీ సౌందర్యాన్ని గురించి తెలియదు, అంగసౌష్టవం మొద లైనవి గమనించటంకూడా అతని కళ్లు నేర్చుకోలేదింకా. కాని, మొహంఅందంగా ఉందా లేదా? కళ్ళల్లో స్నేహభావం ఉందా? విరోధంభావం ఉందా? అనే విష యాలు బాగా గమనించగల స్థితిలో ఉన్నాడు. ఈ పిల్లను చూడగానే అతని మనసున ఒకవిధమైన ఆనందం, తృప్తి, స్నేహభావమూ కలిగినై. అతని ఆలో చన అక్కడికివచ్చి ఆగిపోయింది ఆ మీదట ఆపిల్ల తన స్నేహితురాలైతే తమ స్నేహం ఎట్లా ఉంటుంది. ఇద్దరూ ఎట్లా మాట్లాడుకొంటారనే విషయాలమీద తన కున్న ఒక రిద్దరు స్నేహితుల అనుభవం మీదా భావాన్ని పోనిచ్చాడు.

రైలు బెజవాడ స్టేషనులో ఆగగానే శ్రీరాములు తన ఆలోచనలన్నీ కట్టిపెట్టి ట్రంకు తీసుకుని బండిదిగి చకచకా స్టేషను బయటికి నడిచాడు. బ్రిడ్జిమీదనే ఒక బండివాడు అతన్ని పట్టేశాడు. బండి వాడికి వెంకటప్పయ్యగారిల్లు తెలుసును. శ్రీరాములు బండిదిగి బండివాడిచేతులో బాడుగ డబ్బులు పెడుతూండగా మరో బండి వచ్చి ఆ యింటిముందే ఆగింది. దాన్లోనించి ఆపిల్లా ఇంకో వితంతువూ దిగారు!

కథ నిజమైంది! కలలు సత్యమైనై! ఇది కలల్లోనూ కథల్లోనూ జరిగే సంగతి కాకపోతే మరేమిటి?

ఆ వితంతువు నలభై ఏళ్ళది. కొంచెం మగరాయుడు. శ్రీరాముల్ని మీదేవూరని అడిగింది. అతను బాపట్లన్నాడు.

"ఓహో! నివ్వేనా మాఅన్నయ్య—" అవు నన్నాడు శ్రీరాములు, ఆ విధ అన్నగా రెవరో తెలుసుకోకుండానే. ఆపిల్ల అతని వంకా వితంతువు వంకా చాలాసార్లు చూసింది. ముగ్గురూ కలిసి లోపలికెళ్లారు.

ఆవిణ్ణి అత్తయ్యా అని పిలవాలా?

తప్పుతుందా? గురుజనాజ్ఞ!

శ్రీరాములు తండ్రి చెప్పిన ప్రకారం నడుచుకున్నాడు వెంకటప్పయ్యగార్ని నాన్నా అనీ వెంకాయమ్మగారి నమ్మా అనీ కృష్ణవేణమ్మగారి నత్తయ్యా అనీ

యువ

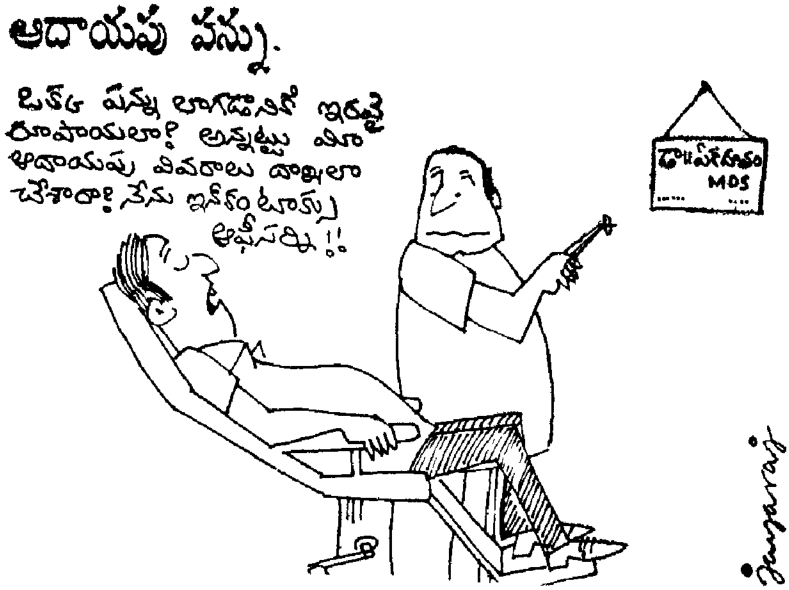

పిలిచాడు. హైమవతిని ఏమనీ పిలవాలిసిన అవసరం లేకపోయింది. చెల్లెలి వరస, కొన్ని కొన్ని పనులు మొదట కష్టంగా ఉండి అలవాటు మీద సుకరమౌతై. ఈ వరసలు పెట్టి పిలవటాలు మొదట కష్టంగా ఉండి పోనుపోను కష్టతరమౌతై శ్రీరాములు వంటి వాడికి. నోటివెంట అమ్మా అని కాని, నాన్నా అని కాని అనవలసినప్పుడల్లా అంతరాత్మ హోరాహోరి తనతో యుద్ధం చెయ్యటం అట్లాఉండగా వాళ్ళు తన కలుపుకోలుతనం చూసి ఉత్త వెధవని భావించుకుంటా రేమోనని అనుమానం. కాని త్వరలోనే వెంకటప్పయ్యగారూ వెంకాయమ్మగారూ అపరిమితంగా సంతోషిస్తున్నారని తెలిపోయింది. ఆ విధంగానే కృష్ణవేణమ్మ తన్ను వాజమ్మ కింద కట్టినట్టు కూడా కాస్త యించుమించుగా తెలిపోయింది ఆవిణ్ణిచూస్తే అతనికి చాలామండుకుపోయింది. కొన్ని సార్లు అత్తయ్యా అని ఇప్పుడతనేం చెయ్యాలి? ఒక్కటే దారి కనబడ్డది. సగం ఎగతాళిగా అత్తగారూ అని పిలవటం మొదలుపెట్టాడు. దాంతో ఆతని మనసు కాస్త శాంతించింది. ఆవిడకీ అత్తగారు సంబోధన అసలిష్టంలేదని తెలిసిన తరవాత శ్రీరాములు పూర్తిగా తృప్తిపడి అత్తగారనే సంబోధన ఖాయపరిచాడు.

క్రమేణా అతనికి వెంకటప్పయ్యగారి కుటుంబం తాలూకు బీరకాయపీచు అర్థం కావటం మొదలుపెట్టింది.

వెంకటప్పయ్యగారు చదువుకున్నవాడు కాడు. ఆయనకు తండ్రి పదెకరాల మాగాణి వెయ్యిరూపాయల రొక్కం యిచ్చిపోయినాడు. దాన్ని వెంకటప్పయ్య

గారి పినతండ్రి ముప్పైవేల రూపాయిల ఆస్తిచేసి పోయినాడు.

వెంకటప్పయ్యగారికి ముగ్గురాడ పిల్లలు సంతానం. పెద్దపిల్ల రత్నం—రత్తమ్మ—సంపన్నుల యిల్లు మెట్టింది. ఆవిడ మొగుడు కంట్రాక్టరు. పెద్ద వుద్యోగస్తుణ్ణనుకునేవాడు. రత్తమ్మకూడా అట్లాగే అనుకునేది. రెండోపిల్ల మాణిక్యాన్ని కూడా భాగ్యవంతులకే యిచ్చారు కాని ఆపిల్ల మొగుడు పెళ్ళయిన కొద్ది రోజులకే పోవటం, అత్తవారు మాణిక్యమ్మకు సొలుకు పుట్టిమనోవర్తి యివ్వటం తటస్తించింది. మొదటినించీ మాణిక్యం గడుసుపిల్ల. శాస్త్రోక్తంగా వైధవ్యం అనుభవించటం ఇష్టంలేక ఆపిల్ల ఎవరితోనో లేచిపోయి వెంకటప్పయ్యగారి పాలసముద్రమంటి వంశానికి కళంకం తెచ్చింది. ఆ పిల్లను గురించి ప్రసంగం తేవటం ఎవరికీ, ముఖ్యంగా కృష్ణవేణమ్మత్తగారికి, ఎంతమాత్రమూ ఇష్టం లేదని శ్రీరాములు గ్రహించాడు.

హైమవతి కడసారి పిల్ల. ఆ పిల్లకు పెళ్ళయిన కొద్ది రోజులకే ఆమె భర్తకు క్షయరోగం ఉందని తెలిసింది. అతనిప్పుడు సంవత్సరంనించీ చాలా బాధ పడుతున్నాడు. ఇది ఇట్లా ఉండగా పిల్లను కాపరానికి పంపమని వెంకటప్పయ్యగార్ని వియ్యాలవారు తొందర చేస్తున్నారు. శ్రీరాములుతో కలిసి వచ్చేటప్పుడు హైమవతి అత్తింటినించే వస్తున్నది.

కృష్ణవేణమ్మకూడా చిన్నతనంలో భర్తపోతే ఆవిడ మర్యాదగా అత్తవారింట్లోనే ఉండాలని ప్రయత్నం చేసి కొద్ది కాలానికే తన మామగారి ప్రవర్తనను గురించి అనుకోటానికి కూడా వీలులేని అనుమానాలు తగిలి అన్నగారి దగ్గిరికి వచ్చేసింది. వెంకటప్పయ్యగారికి పెద్దిత్తుగా ఉండాలని.

సంవత్సరానికి పదిహేను వందలకూ లేక నెలకు నూరు రూపాయలకూ తక్కువ రాబడి గలవాళ్ళతో ఏటువంటి సంబంధం పెట్టుకోదలచలేదు. ఆయన ఎవరెవరితో సంబంధం పెట్టుకోదలచుకున్నాడో వాళ్ళంతా విద్యావంతులై ఉండటం చేత వాళ్ళంతా ఆయన ఎదటనే ఆయన్ని చూసి నవ్వటం. వాళ్ళెందుకు నవ్వుతున్నారో తెలీక, తెలీదని తెలియచెయ్యటం ఇష్టం లేక ఈయన వాళ్ళకన్న ఎక్కువగా నవ్వటం మొదలైన అవాచ్యాలు జరుగుతూండేవి. ఇరుగు పొరుగు వాళ్ల చెప్పుకునే కథలన్నీ నమ్మవలసిన కారణం కనిపించదు కాని వెంకటప్పయ్య వాకిళ్లకు తెరలూ గోడలమీద రంగులువేసిన కుండ బొచ్చెలూ మొదలైన అలంకారాదులు ఎవరినోచూసి చేసినవని స్పష్టంగా తెలుస్తూనే ఉంది. ముగ్గు రాడపిల్లల పెళ్ళిళ్లూ చాలా జయప్రదంగా చేశాడని అందరూ ఏకగ్రీవంగా ఒప్పుకున్నారంటే ఎంత డబ్బు ఖర్చు చేసి ఉంటాడో, అంతులేని

డబ్బు వ్యయంచేసి ఆడపిల్ల పెళ్లిచేసి అనరానిమాటలు పడ్డ అనుభవశాలులకే గాని తెలీదు.

శ్రీరాములుకు ఈ జీవితం చాలా బాగుంది. అతన్ని గురించి ఇంట్లో ఉన్న వాళ్ళకు మంచి అభిప్రాయమే ఏర్పడ్డది. అతనికి అందులో ఎవరిని గురించీ ఘనమైన అభిప్రాయం ఏర్పడలేదు. కాని పైకి అందరి కష్టసుఖాలూ గమనించి ప్రవర్తించేవాడు.

అతను హైమవతిని వరసపెట్టి పిలవాలి సొస్తే చాలా ఇబ్బందే కలిగేది. ఆ పిల్ల తన కాబోయే చెల్లెలని తెలిసిన క్షణం నించీ ఆ పిల్ల ఆలోచనకు పచ్చిపుండయిపోయింది. సాధ్యమైనంతవరకు ఆమెను చూడటం కాని ఆమెతో మాట్లాడటం కాని మానేశాడు. కాని ఆమె పెళ్లిని గురించి వినగానే అతని మనస్సులో కొంత ఆందోళన ప్రారంభమైంది. తన దృష్టిపథంలోకి రాకుండా ఉంచిన ఈ పచ్చిపుండును మధ్యమధ్య రహస్యంగా పరిశోధించటం మొదలుపెట్టాడు. ఆ పిల్లనుగురించి ఆలోచించడం అతనికి తప్పనిసరయింది.

శ్రీరాములుకు పుట్టింటిదగ్గర—అంత కన్న సరైనపదం ఏముంది?—జీవితం నిస్సందేహంగా మురికిగుంటే. ఇక్కడికొచ్చిన కొత్తలో ఈ జీవితం ఒక పెద్ద చెరువుగా కనపడ్డది. సంతోషించాడు. కాని లోతుకు దిగి ఆలోచిస్తే దానికీ దీనికీ భేదం అట్టే కనిపించలేదు. ఇక్కడి నమ్మకాలూ, పద్ధతులూ, ధనవ్యయం—మొత్తంమీద జీవిత మక్కడికన్న పెద్దత్తుగా ఉన్నా, నిజం ఆలోచిస్తే రెండు చోట్లా నిలవనీరే. ఈ నిలవనీటికి చలనం కలగటం ఎట్లా? దీన్ని ఏవిధంగా ప్రవాహం చెయ్యటం? తన తండ్రి కేవలం అట్లా చెప్పకపోయినా, ఆయన అన్న మాటల్లో యిటువంటి అభిప్రాయం ఒకటి లేకపోలేదు. ఈ [illegible] హైమవతిని గురించి ఆలోచించటం మొదలుపెట్టిన వెంటనే బయటపడ్డది. ఈ నిలువ నీటిలో ఈరెండు తెప్పలూ ఒకదాన్నొక్కటి సమీపించట మసంభవం. ప్రవాహమైతే?

అయితే ఏమిటో అతనికీ తోచలేదు. సంఘం తనకూ హైమవతికీ మధ్య కనపడని గోడ కట్టింది. ఆమె నతను పరస్త్రీగా భావించుకుని లోకం [illegible] అసమ్మతిని ఓర్చియినా ప్రే[illegible]టం మొదలుపెట్టలేడు. కాని [illegible]లవుతుంది. సొంతచెల్లెలిని [illegible] ఆమె మంచిచెడ్డల్లో [illegible] భాగం పొందలేడు. దాని కామె పరస్త్రీ [illegible]. ఈ నూతన బాంధవ్యం ఏవిధంగా [illegible] భవంలోనైనా వస్తుందా? దక్కు[illegible] వాళ్ళకు తప్పు? ఇప్పుడతనికి ఆడవాళ్ళ జీవితంలో కష్టం తెలిసొచ్చింది. ప్రతి ఆడదానికీ ఈబాధ తప్పుడుగద, తన తండ్రి చెప్పిన "బోగం ట[illegible]లూ" సుఖంగా కొత్త మొహంతో [illegible] చెయ్య[illegible]

ప్రతి ఆరడీ చెయ్యవలిసిందే. తరతరాల నించీ చేస్తూ ఉండటంచేత వాళ్ళ కవి ఈ పాటికి అలవాటయి ఉండవచ్చును. అంత మాత్రానికి అవి బోగం టక్కులు కాకుండా పోతవా? ఎవరో పరాయి మొహాలను వరసపెట్టి పిలవాలి. లోపల లేవి గౌరవం చూపించాలి, తనకు సంబంధించని విషయాల్లో శ్రద్ధతీసుకోవాలి. తనకన్న చిన్న వాళ్ళనుకూడా ఏమయ్యా, ఏమమ్మా అనాలి కాని ఏమిరా, ఏమే అనరాదు. తనకన్న పాతికేళ్ల చిన్నవాళ్ళయినా తప్పదు. ఇంత కన్న వేరే నిర్బంధం ఏంకావాలి? మొగుడూ అత్తగారూ మొదలైనవాళ్లు చేసే నిర్బంధం దీంతో పోలిస్తే ఎంత? ఇది మనిషికి దాస్యం. అది ఆకారమైనాలేని ఆచార పిశాచానికి దాస్యం?

ఏ కారణం చేతో హైమవతికూడా తన్ను తప్పించుకు తిరుగుతున్నట్టు కనపడ్డది. ఆ సంగతి తెలుసుకున్నప్పుడు శ్రీరాములుకు చాలా కష్టం వేసింది—అకారణంగా, మొదట తన్ను అనుమానంతో చూసిన కృష్ణవేణమ్మ క్రమంగా అభిప్రాయం మార్చుకోవటం అతనికి మరింత చికాకు కలిగించింది. ఈ పాడు లోకంలో తృప్తనేమాట మనిషికి లేనే లేదనుకున్నాడు. జీవితం యావత్తు లోపాలమయం. సృష్టికూడా అంతే. భగవంతుడూ అంతే!

• •

హైమవతి భర్త పోయినాడు. శ్రీరాములు ఆశ్చర్యపడలేదు. అటువంటి దేదో జరక్కపోవటమే విపరీతం. కృష్ణవేణమ్మ కేశఖండనాన్ని గురించి ప్రస్తావన తీసుకు రాగానే అతనిగుండె బద్దలయింది. కాని మరెవరూ అందుకొప్పుకోలేదు. పరిసిపోయింది.

చెల్లెల్ని ఆదరించి పోవటానికి రత్తమ్మ వచ్చింది. జ్ఞాపకం పెట్టుకుని శ్రీరాములా విణ్ణి వచ్చిన మరుక్షణంనించీ అక్కా అని పిలవటం మొదలుపెట్టాడు. ఆవిడకు ఎంతమాత్రం ఈపద్ధతి రుచించినట్టు కనపడలేదు. మొత్తంమీద ఆవిడ అతిశయాహంకారా లతనికి చాలా తలనెప్పి కలిగించినై.

ఆవిడ వచ్చిన మర్నాడే చెల్లెలి నూతన వైధవ్యాన్ని గురించి మరిచిపోయినట్టు కనిపించింది. ఎంచేతంటే ఆవిడకు ఉన్న నాలుగురోజులూ తండ్రిని సాధించటంతోనే సరిపోయింది.

"మహాపెట్టావులే! చేశావులే! హయ్యో రామ! పక్షపాతాలుంటే దిగమింగుకుని లోపలే పెట్టుకోవాలి కాని ఒకర్ని ఒకవిధంగా ఇంకోర్ని ఇంకో విధంగా చూస్తే అదిమాత్రం ఏం బాగుంటుంది? ఎవరైనా వింటే నవ్వుతారు.మా వూళ్ళో అంతా నవ్వేవాళ్ళే. నాకు దచ్చినట్టుందమ్మా. చెప్పొద్దూ! తల్లిదండ్రులు బాగానే ఉండిరిగదా పండగలూ పర్వాలూ వచ్చినప్పుడు ముద్దు ముద్దుగా కూతుర్నీ అల్లుణ్ణి"—అంటారా? అవరా?"

"మీ అమ్మని తీసుకురాకుండా నిన్ను ఒక్కర్తినే రమ్మని వుత్తరం రాసేను గదా! మళ్ళీ ఎందుకు తీసుకొచ్చేవు మీ అమ్మని?"

"మీరు రాసిన ఉత్తరం మా అమ్మ చదివింది. సంగతేమిటో కనుక్కుందామని స్వయంగా వచ్చింది...."

"ఔనౌను!" అన్నాడు శ్రీరాములు నిట్టూర్పు విడిచి. రత్తమ్మ భయంకరంగా అతనివంక చూసి మళ్ళీ చాటభారతం ఎత్తుకుంది.

"ఔనులే! ఆమాణిక్యం బతికుండీ చచ్చినదాంతోనే సమానంకదా? నేను సరేసరికదా! ఇక మీకు గారాబపు అమ్మాయి అదేగా? ముద్దు అల్లుడు దాని మొగుడేగా!"

"మొన్న శ్రీరామనవమికే కాదుటే తీసుకురాంది నిన్ను? అతనేమో చావు బతుకులమీద ఉండెను. చూడబోయినా మనేగా నీసాధింపు? అదిమాత్రం నీ వంటిదికదూ? దానికేమీ తెలీనప్పుడు నీకు పెట్టలేదా చెయ్యలేదా? ఇప్పుడా వచ్చినతన్ని సాధిస్తా వేమిటి?"

"అబ్బో! మహాపెట్టావులే! చేస్తావులే!"

శ్రీరాములుకు తలనెప్పి జాస్తయింది. అతనక్కణ్ణించి లేచి మేడమీదికి పోయినాడు. అక్కడ ఒంటరిగా కుర్చీలో కూర్చుని హైమవతి కళ్ళనీళ్ళు పెట్టుకుంటున్నది. అతని అడుగుల చప్పుడు విని ఆపిల్ల తలఎత్తి చూసింది. శ్రీరాములు తిరిగి కిందికి వెళ్ళిపోదామా అని ఆలోచిస్తూ ఒక్కక్షణం నిలబడి వద్దని తీర్మానించుకుని ఒక కుర్చీ ఆమె దగ్గిరిగా ఈడ్చుకుని కూర్చున్నాడు.

నిలవనీరు పారటం మొదలుపెట్టింది?

మనిషి జీవితానికి చలనం కలిగించే యంత్రాలు మనిషి బుర్రలోనే ఉన్నవని శ్రీరాములు తరవాత గ్రహించాడు.

హైమవతి కళ్ళు తుడుచుకుని అతని వంక నిదానించి చూసింది. అతనది గమనించలేదు. అతనికల్లా సంభాషణ ఎట్లా ప్రారంభించాలాఅని. చివరంతపని హైమవతే చేసింది.

"ఏదో పనిమీద వచ్చినట్టున్నారు. పని చేసుకుపొండి. నేను ఒంటరిగా కూర్చో దలచుకున్నాను."

శ్రీరాములుకు తాత్కాలికంగా ఆగ్రహం వచ్చింది. ఆ బహువచనం!

"నేను కాస్సేపు మీదగ్గర కూర్చుని మంచి చెడ్డలు మాట్లాడ దలచుకున్నాను-"

హైమవతి లేచింది.

"ఈవిధంగాకపటప్రవర్తనచెయ్యటం దుర్భరంగా ఉంది. నేనెన్నడూ నెల రోజులపాటు ఇంత దొంగవేషం మీద ఉండలేదు. ఒక్కసారి తమతో అసలు శ్రీరాములల్లే మాట్లాడదామని వచ్చాను."

హైమవతి కాస్సేపు నిర్ఘాంతపోయి చివరకు మెల్లిగా కుర్చీలో కూర్చుంది. ఈమాటతో ఆపిల్ల మనస్సులో ఉన్న పెద్ద సంశయం ఒకటి నివారణ అయింది. శ్రీరాములు వరసలు పెట్టిపిలవటం, ఆప్తుడల్లే ప్రవర్తించటం మొదలైనదంతా దొంగెత్తేనని హైమావతి మొదటనే కనుక్కుంది. అతనిచర్యల ఆమె చాటు అసహ్యమనికూడా అనిపించింది. ఒక వేళ అది దొంగెత్తు కాకపోతే శ్రీరాములంత దద్దమ్మ పుట్టబోడు, పెరగబోడన్న మాట. శ్రీరాములు కపటంగా ప్రవర్తించటమే కాక అట్లా ప్రవర్తిస్తున్నట్టు ఒకరి దగ్గరయినా ఒప్పుకోటానికి సిద్ధంగా ఉన్నాడన్నమాట. సాహసే! బహుశా తన ప్రవర్తనకు కారణం చెబుతాడేమో! వినదగినదే? కాని హైమవతి కోరిక నెరవేరలేదు. ఆమె కూర్చోగానే శ్రీరాములు విషయం మార్చాడు.

"మీ అక్కయ్యకు చిన్నతనంలో తలమీద బలమైన గాయం తగిలి ఉండాలి, అందుచేతే మతిపోయింది."

ఇప్పుడు హైమవతికో చిక్కొచ్చి పడ్డది. వొకసారి మీరు అని అతన్ని పిలిచి ఇప్పుడు నువ్వని మార్చటానికి తగిన కారణం ఏముంది? ఇంతా మీరు మీరంటూ మాట్లాడటంలో అర్థంలేదు. ఏకోపంలోన అట్లా సంబోధించిందో ఆకోపం అతను తన ప్రవర్తనకు కారణం చెప్పకుండానే పోగొట్టాడు, చాలాపనక గట్టివాడే! ఏమైతేనేం, ప్రస్తుతం ఆమె మాట్లాడితే వినే స్థితిలో ఉందికాని మాట్లాడే స్థితిలో లేదు. "అవిడమాట్లాడుతుంటే నాకు మోకాళ్లో మెడస్వరం పట్టుతుంది!" అన్నాడతను, ఇంకా రత్తమ్మను గురించే.

"ఆవిడకు అహంకారం జాస్తిగా

కనపడుతుంది!'' అన్నాడు కొంచెం సేపుండి.

''వాళ్ళు చాలా భాగ్యవంతులు!'' అంది హైమవతి.

''ఆఁ! వాళ్ళెటువంటి ఇళ్ళలో ఉంటారేం? ఎటువంటి తిండి తింటారేం?''

''తింటారనా?'' అన్నది హైమవతి.

''తినరని నాకు తెలుసు. తింటారనికాదు. తినాలని! డబ్బుంటే ఏముంది? పేదవాడికీ భాగ్యవంతుడికీ ఏమిటి భేదం? ఆరోగ్యకరమైన ఆహారం, ఇళ్ళూ, దుస్తులూ లేకపోయినంతవరకు. నాకు ఈ సామాన్యజీవితం అన[illegible]. ప్రస్తుతం భోజనంకింద పరిగణింపబడే చెత్తా, ఇళ్ళకింద పరిగణింపబడే నక్కగుంటలూ నాకు చాల్లేదు. ఈ గొడ్డు బతుకుమానేసి మనిషల్లే బతకటం ముఖ్యావశ్యకమైంది. అందుకు డబ్బుతప్ప సాధనోపాయంలేదు. దానికోసం డబ్బును అందుకోసం వచ్చినవాణ్ణి మరొకందుకు వచ్చినట్టెందుకు ప్రవర్తించటం? ఏ షరతులమీద నాకు మీనాన్నగారి డబ్బు లభిస్తుందో ఆ షరతులకులోబడి నాగర్వాన్నీ అహంకారాన్నీ చంపుకుని ఒకవిధంగా నడుచుకుంటున్నాను. అనేక కారణాల వల్ల అందరం వెధవపనులు చెయ్యాల్సొస్తుంది. అంతమాత్రానికే అందరం వెధవలమని అనుకోటంగాని మనం చేసే పనులు నిజంగా వెధవ్వి కావనుకోటంగాని నాకు అవసరంగా కనిపించలేదు. నిన్నుచూసిన క్షణంనించీ నీకూనాకూ మధ్య రహస్యాలు అవసరం లేదనుకున్నాను. అందుచేత నీకిదంతాచెప్పేస్తున్నాను. నేనుచేసే మంచి పనులకెప్పుడూ మెప్పవసరంలేదు. నేనుచేసే పాడుపనులేవైనా ఉన్నప్పుడు నీవంటిదాని సానుభూతికావాలి. నువ్వర్థం చేసుకుంటే నామనసుకు చాలా తృప్తిగా ఉంటుంది. నేను చేసిన పని నీకు సమ్మతమేనా!''

హైమవతి కాస్సేపు ఆలోచించి ''నాకేమీ అభ్యంతరం చెప్పటానికి కనిపించటం లేదు!'' అన్నది.

''మా అన్నయ్య ఎంత దురదృష్టవంతుడు. మా వదినెగారు వేదాంతి, ఆచారసంపన్నురాలు. నీతిమతి. ఆవిడ ప్రతిరోజూ తీరుబాటు చేసుకుని మొగుడి దుష్ప్రవర్తన యావత్తూ ఏకరుపెట్టి ఖండిస్తూ వుంటుంది. మా వాడు కేవలం దుర్మార్గుడు కాకపోయినప్పటికీ ఆవిడ అయినన్ని చాలా బాగుచేసిందని ప్రతీతి. నాకావిడంటే చాలా భయం. నీవంటి వాళ్ళకు మొగుళ్ళు దొరకరు! మాయ ప్రపంచం!''

హైమవతి అటువంటివాణ్ణే యెన్నడూ చూడలేదు. అతను మాట్లాడుతూంటే తనకు మతి పోయినట్టనిపించింది. అందువల్ల నిమిషాలు విడవకుండా యెన్నడూ ఆలోచించి ఎరగని తన్నుతను యెక్కడికో మబ్బులమీద తీసుకుపోతున్నట్లయింది. మెల్లిగా ఆలోచన చిక్కబట్టి

సమాధానం ప్రారంభించింది. "మీరు-"

"నువ్వు చాలు. నన్నసలెవ్వరు గౌరవంగా పిలవరు. పైగా నేను నీకంటే రెండుమూడేళ్లే పెద్ద."

"ఇంత విపులంగా అరిటిపండు ఒల్చిపెట్టినట్టు చెబితేనేగా, నా కర్థమయింది. నేనుమాత్రం పొరపాటు పడ్డేదా?"

హైమవతి నువ్వూ మీరు కూడా చేసింది.

"పోని అప్పటికైనా అందుకున్నావు."

హైమవతి లేచి పిట్టగోడ మీదిగా చూసింది. బండి ఒకటి యింటి ముందాగినట్టు శ్రీరాములు కూడా తెలుసున్నాడు.

"మా మాణిక్యం!" అంది హైమవతి ఆశ్చర్యంతో. ఆమె గొంతులో కొంత సంతోషం లేకపోలేదు.

"నాకు అప్పా! చెల్లెలా?" అన్నాడు శ్రీరాములు

"చెల్లెలేమో ననుకుంటా! నాకన్న రొండేళ్లు పెద్ద."

"భేష్! "చెల్లెలా రమ్మ. ఏది చూచెద"—ఈవిడే కాదూ వంశానికి కళకం తెచ్చింది?"

"ఆఁ! కళంకం కాదు గడ్డలు! దానంత మంచివిలేదు."

"దటీజ్ ఒరిజనాలిటీ!"

మాణిక్యమ్మ యింట్లో అడుగు పెట్టగానే అందరూ గొల్లుమన్నారు—దుఃఖం కాదు ఆగ్రహం.

"ఏదిచారులే! హైమీయేదీ? పైనుందా? మళ్ళీ వచ్చి మాట్లాడతాను. ఇప్పుడే గొంతులు చించుకోకండి!" అంటూ ఆమె మెట్లెక్కి పైకివచ్చింది. శ్రీరాములు తిరిగ్గా లేచి యింకో కుర్చీ తెచ్చి దగ్గరవేశాడు.

శ్రీరాములును చూసి మాణిక్యం వాకిట్లోనే ఆగి ఎవరు వీరన్నట్టు చూసింది హైమవతివంక. ఆమెను చూస్తూనే అతను మనసులో మనిషట్లా ఉండాలను కొన్నాడు. మాణిక్యం నఖశిఖపర్యంతం ఆరోగ్యంతో వెలిగిపోతున్నది. మనిషి అమిత పరిశుభ్రంగానూ, కట్టూ బొట్టూ వగైరాలయందు చాలా శ్రద్ధగలది గానూ చూడగానే కనిపిస్తున్నది.

"నేను ప్రస్తుతం ఇక్కడ ట్రయల్ మీద ఉన్నాను. ఈ రెండు మూడు నెల్లూ చూసి పనికొచ్చే టట్టయితే నన్ను మీ అన్నగా పరిగ్రహిస్తారు మీనాన్నగారు. ఎందుకో నాకు తెలీదు. నా అభ్యంతరం ఎంత మాత్రంలేదు" అన్నాడు శ్రీరాములు.

"నాకర్థం కాలేదు!" అంది మాణిక్యం.

"నాన్న పెంచు కుంటున్నాడు!" అన్నది హైమ.

"నాన్నా! ఈయన్నా!" అంది మాణిక్యం ఆశ్చర్యంతో.

"అందు కేమైనా బలమైన అభ్యంతరం ఉందా?" అన్నాడు శ్రీరాములు.

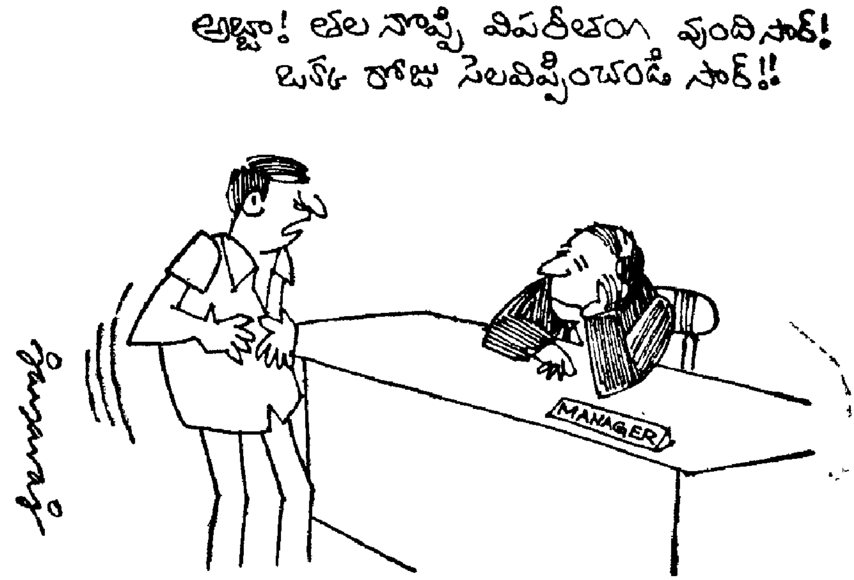

"తప్పకుండా ఉంది, మానాన్న కేముంది పెంచుకోటానికి? ఆయన దివాలా తీశాడు."

"ఇప్పుడు నాకర్థం కాలేదు!" శ్రీరాములుకు నిజంగా అర్థం కాలేదు.

"మానాన్నకు బోలె డప్పుంది. ఇంకా అప్పులవాళ్ళకు తెలీ దెంతఉందో. ఎప్పుడో పిడుగుపడుతుంది, సర్వనాశనమే. ఒక్క పరక, ఒక్కపోచ మిగల్దు. నాకు తెలుసును."

శ్రీరాములు ఉత్సాహం యావత్తూ చచ్చిపోయింది.

"నిజంగానా?"

"మాముగ్గురి పెళ్ళిళ్ళకూ చేసిన అప్పు ఇప్పుడు యిరవై ఐదు వేలయింది. ఇదిగాక యింకా పదివేలు యితరత్రా చేశాడు."

శ్రీరాములు నిట్టూర్పు విడిచాడు.

"నువ్వేంచేస్తావే హైమా? నిన్ను ఓదార్చటానికి రాలేదు నేను. వెధవ ముండగా అక్కుపక్షల్లే బతకదలచుకున్నావా? మళ్ళీ పెళ్ళి చేసుకుని నీవిధిని నిర్వర్తించాలా? నీకిక్కడ గ్రహాలు చాలా ఉన్నై. అవి నిన్ను ఆవహించి నీచేత ఏమీ కాకుండా చేస్తై. నాకు తెలుసు. కాని నీమీద యింకా పట్టి పీకులాడుతున్నది, అందరిమీదా పోయినాకూడా! అందుకని నాబుద్ధికి తోచిన ముక్కలు రొండూ చెప్పి పోదామని వచ్చాను."

"హైమవతికి యితరులకూ గల తేడా నేనుకూడా ఇది వరకే గమనించాను. నేను పొరపాటు పడలేదన్నమాట!" అన్నాడు శ్రీరాములు.

"చూడు బాబూ! నీపేరేమిటో?"

"నా పేరు శ్రీరాములు."

"అట్లా అయితే నువ్వుదీన్ని తీసుకుని మీ ఊరు లేచిపో."

"నకు చెల్లెలి వరస!"

"ఇదెక్కడి చెల్లెలి వరస? ఈ పెళ్ళుకు ఒప్పుకోనేవద్దు. నామాట నమ్ము."

"గోత్రం?"

"ఎక్కడో గోత్రమంటా వేమిటి? ఈగోత్రం యెప్పటివో? ఈలోపల వాళ్లలోనూ మీలోనూ నావంటి ప్రతివ్రత లెంత మందిఐనారో? నానాగోత్రోద్భవస్యా' కాలా వంశాలు? అసలు మా అమ్మ విషయమే నాకనుమానంగా—"

"ఏమిటే చిన్నక్కయ్యా అది! మరీ యెలికల యేనాది మచ్చవుతున్నా" వంది హైమవతి. మాణిక్యం బిగ్గరగా నవ్వింది,

"సరే నేవెళ్తాన్తా. బండివాడితో పదిహేను నిమిషాలన్నా. ఇంకా కింద కొంచెంవడ్డింపులు కావలసి ఉన్నై." అంటూ మాణిక్యం వెనక్కు తిరిగింది.

వాకిలి దగ్గర మళ్ళీ ఆగి "నేను చెప్పినసంగతిని గురించి యిప్పుడే మాట్లాడుకోండి ఇద్దరూ. రెండు నిమిషాలు యెవరూ పైకి రాకుండా అపుదల చేస్తా!" అనిమెట్లుదిగి పోయింది.

మాణిక్యం వెళ్ళిపోగానే శ్రీరాముల మనసులో నీరసం మరీజాస్తయింది. కాస్త ప్రవహించటం మొదలుపెట్టిన జీవితం మళ్ళీ ఘనీభవించింది. నిస్పృహా మంచల్లే మనస్సు మీద పడి కప్పెయ్యటం మొదలుపెట్టింది. నిద్దరను ఆపుకోదలచిన వాడు శరీరం విదిలించుకున్నట్లు శ్రీరాములు ఒక్కసారి మనస్సును విదిలించాడు.

ఇది తీరిగ్గా మాట్లాడుకోవలసిన సమయంకాదు.—యిష్టంలేకపోతే హైమవతిరొండుతిడుతుంది. ఈ నిస్పృహ కన్న తిట్లు తినటంలో ఉన్నచైతన్యం లక్షరెట్లు నయం.

అతను చప్పునలేచి హైమవతిని సమీపించి వంగి మొహంపెట్టి "మీఅక్కయ్య చెప్పిన సలహాప్రకారం చేదామా" అన్నాడు,

హైమవతే తన మొహం అతని మొహానికి ఆనించి ఉండాలి. లేకపోతే అతని ప్రయత్నం లేకుండా ఆరెండు మొహాలు యెట్లాకలుసుకున్నై!

శివుడి జడల్లోనించి అవతరించిన గంగ మోస్తరుగా ఆతనిలో జీవశక్తి ప్రవహించటం మొదలు పెట్టింది. ఆతని చెవుల్లో హోరు ఆటాపతే నేమోకూడాను!